

اختلال‌های زبان، روش‌های تشخیص و بازپروری

پریرخ دادستان. تهران: سمت، ۱۳۸۷. چاپ نخست، ۳۵۲ صفحه.

۱. بررسی شکلی

کتاب اختلال‌های زبان (روش‌های تشخیص و بازپروری) نوشته پریرخ دادستان است که توسط انتشارات سمت ابتدا در سال ۱۳۷۹ و سپس در سال ۱۳۸۷ در ۳۴۴ صفحه چاپ شده است. سه پیوست شامل سه آزمون ارزیابی اختلال‌های زبان به همراه منابع پیوست‌های ۱ و ۲؛ همچنین فهرست منابع کلی، واژه‌نامه فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی و فهرست اعلام پایان‌بخش کتاب است. طرح جلد (۱۳۸۷) تصویری است که رشد را به ذهن متبادر می‌کند و شاید تداخل‌هایی که ممکن است پیش آید. البته موضوع اصلی کتاب که اختلال زبانی است در تصویر انعکاس نیافته است. کتاب دارای مقدمه‌ای کلی است که جایگاه زبان و اختلال‌های آن را در زمان معاصر توصیف می‌کند و همچنین به تبیین ماهیت کتاب و ارتباط آن با کتاب «روان‌شناسی مرضی تحولی» از همین نویسنده می‌پردازد و هدف از تألیف آن را مشخص می‌سازد. در آغاز کتاب، فهرست تفصیلی مطالب آمده است و در آغاز هر فصل نیز فهرست همان فصل بدون ذکر صفحه درج شده است. مقدمه و جمع‌بندی فصل‌ها به چشم نمی‌خورد. برای خلاصه کردن و ارائه بسیاری از اطلاعات فصل‌ها به اندازه کافی از شکل، جدول و نمودار استفاده شده است. اما جای پرسش و پیشنهاد‌های مطالعاتی در کتاب خالی است.

حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی و کیفیت چاپ و صحافی مناسب است؛ هرچند کتابی با چنین حجمی از تصویر و نمودار و در سطح آموزشی، اگر از عنصر رنگ نیز بهره می‌برد، در خوانایی و درک مطالب و جلب توجه تصویرها و نمودارها و جدول‌ها موفق‌تر می‌بود. متن به درستی حروف‌چینی شده و خطایی در آن دیده نشد. کیفیت صحافی اثر خوب است. ولی کیفیت چاپ چندان مطلوب نیست. در عین حال، اندازه قلم نیز با توجه به فاصله کم سطرها، کمی بزرگ است و صفحه به نظر شلوغ می‌رسد. به این ترتیب صفحه‌آرایی نیز می‌تواند با کیفیت بهتری انجام شود. در مواردی برخی کلمات و یا عبارات

با قلم ضخیم نوشته شده‌اند که مشخص نیست علت چه بوده است، به عنوان نمونه در صفحه ۹۴ پاراگراف اول: که هنگامی به تشخیص تأخیر ساده مباردت می‌شود که کودک بین ۲ تا ۶ سالگی... .

۲. بررسی محتوایی

مطالب کتاب در سه بخش با عنوان‌های «فرایند تحول زبان و طبقه‌بندی اختلال‌های زبانی»، «اختلال‌های گفتار» و «اختلال‌های زبان» تنظیم شده است. در بخش اول در قالب دو فصل به دو موضوع تحول زبان و طبقه‌بندی اختلال‌ها پرداخته شده است. بخش دوم نیز در قالب دو فصل اختلال‌های آواشناختی و صدا و اختلال‌های آهنگ بیان بررسی می‌شود. هرکدام از فصل‌ها نیز به قسمت‌های مختلف تقسیم شده است. بخش سوم که طولانی‌ترین بخش کتاب است، سه فصل دارد: تأخیرهای زبان گفتاری، اختلال‌های و خیم زبان گفتاری و اختلال‌های زبان نوشتاری. در پیوسته‌ها، سه آزمون شامل «آزمون روبرداشت و بازپیداوری یک شکل تجمعی»، «روبرداشت و بازپیداوری حفظی یک شکل تجمعی» و نیز «آزمون‌های ضرب‌آهنگی استامباک» ارائه شده‌اند. بعد از فهرست مطالب ابتدا مقدمه قرار می‌گیرد. در این مقدمه تخصصی که معادل اصطلاحات تخصصی فراوانی پانویست شده‌اند، نویسنده اثر به شرح کتاب و ضرورت پرداختن به موضوع و نیز مخاطبان اثر اشاره کرده است. نویسنده در این مقدمه عنوان کرده است که مطالب در قالب ۴ بخش ارائه می‌شوند. در حالی که در بخش‌بندی کتاب تنها سه بخش دیده می‌شود. البته، به نظر می‌رسد که می‌بایست مطالب به چهار بخش تقسیم می‌شد، هم به لحاظ موضوعی و هم از نظر تناسب حجم مطالب هر بخش. در واقع تقسیم‌بندی در فهرست مندرجات اشتباه است. فصل هفتم، مشکلات زبان نوشتاری بخش چهارم است.

به لحاظ رعایت قواعد نگارشی تا حدودی در همه موارد «ها» جمع به واژه متصل شده است، حتی در مواردی که خواندن را با اشکال مواجه می‌کند، مانند: صفحه ۲۴۴ واژه اشتباهها؛ ۱۸۹: بدشکلیها؛ ۱۶۱: گروهها. نگارش متن با توجه به چارچوب موردنظر نویسنده خوب است. نویسنده به لحاظ نوشتن متون علمی علاوه بر اصطلاحات خاصی که در برابر اصطلاحات انگلیسی یا فرانسوی برمی‌گزیند، از تعبیرها و واژه‌هایی - برای خود - استفاده می‌کند که در همه نوشته‌های او انسجام و همسانی دارد. شاید برای برخی از خوانندگان دشوار بنماید، ولی عقیده نویسنده بر تمایز میان یک متن علمی و یک متن روزنامه‌ای است. ممکن است برای خواننده‌ای که می‌خواهد همه متون را یکسان بخواند، این موضوع دشوار بنماید، اما حق با نویسنده است؛

متن علمی را باید با درنگ، طمأنینه و تأمل خواند و درک کرد. پس از توجه به این نکته، متن رساست.

نظم مطالب مندرج در کتاب فراهم است: بخشی در روند تحول طبیعی گفتار، مبحثی در طبقه‌بندی اختلال‌ها و سپس انواع اختلال. در بیان اختلال‌ها نیز از اختلال‌های ساده به مشکلات پیچیده‌تر گفتار رسیده و در پایان نیز به اختلال‌های زبان نوشتاری پرداخته است. درون هر فصل نیز الگویی هماهنگ و منسجم به کار گرفته شده است: کلیاتی درباره نوع اختلال، عوامل مؤثر، نشانه‌های اختلال و شیوه‌های درمانی.

نویسنده در تألیف کتاب به منابع موجود و معتبر زمان خویش توجه داشته و از رویکردهای موجود در تبیین اختلال و تعیین روش‌های درمانی بهره برده است. درباره تشخیص از راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی متعلق به انجمن روان‌پزشکان آمریکا استفاده کرده که در گردآوری اطلاعات، ماهیتی جهانی دارد و قبولی جهانی نیز یافته است. درباره درمان نیز به دیدگاه‌های مختلف توجه داشته است. ذکر منابع استفاده شده و ارجاع مطالب مندرج در متن به منابع هر کدام با دقت تمام و به شیوه‌ای همسان در کل متن رعایت شده است.

تازگی منابع برای مؤلف وجود داشته است. ولی آنچه واضح است اینکه کتاب در سال ۱۳۷۹ تألیف یافته و مؤلف ارجمند نیز چند سالی است که روی در خاک کشیده، بنابراین به‌روز کردن کتاب برای آن زنده‌یاد ممکن نیست و این بر ناشر است که برای روزآمد کردن آن، کار را به فردی اهل و آشنا به شیوه کاری مؤلف بسپارد. مهم‌ترین بخشی که در کتاب باید تغییر یابد، بخش ملاک‌های تشخیصی است. نویسنده مبنای کار را بر راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی گذاشته که در زمان تألیف کتاب، ویراسته چهارم آن در دسترس بوده است. امروز ما پس از نسخه بازنگری شده ویرایش چهارم، پنجمین ویراسته آن را در اختیار داریم. لازم است متن با ساختار این ویرایش انطباق یابد. البته تفحصی در الگوها و روش‌های درمانی نوین نیز مفید خواهد بود.

هدف از تألیف کتاب، مقایسه یا تحلیل دیدگاه‌ها در ارتباط با مشکلات زبان نبوده است. در تبیین مشکل و رویکردهای درمانی تلاش بر این بوده است که از زاویه‌های مختلف به موضوع نظر افکنده شود و حتی گاه برخوردهای عامیانه نیز ذکر شده است، مانند روش‌های درمانی لکنت زبان. گاه در ارائه دیدگاه‌ها، جایگاه کنونی آن بیان شده و اگر کاستی‌ای در روش درمانی وجود دارد یا نقدی بر آن روان شده، با ذکر منبع، آن نقد و کاستی بیان شده است؛ ولی قضاوت

شخصی و نهایی درباره آن روا نداشته است. در نهایت این حوزه بنا بر اختصار دارد و در همین سخن موجز نیز چنانکه گفته شد، نظر شخصی ابراز نشده و سوگیری مشاهده نمی‌شود.

هرچند مباحث مطرح‌شده نسبت به امروز از منابع قدیم‌تر گرفته شده، تکراری و کهنه نیست و هنوز متخصصان را در تشخیص و درمان به کار می‌آید. مباحث مطرح‌شده در کتاب همه‌جا بر مبنای اصول علمی و برگرفته از متون معتبر علمی است و هیچ کجا پا از دایره روش علمی بیرون نگذاشته است. موضوع کتاب و وفاداری به روش علمی موجب شده است که نویسندگان حوزه تخصص خود نلغزد و موضع‌گیری نسبت به باورهای دینی نداشته باشد. در واقع نویسنده دو حوزه متمایز علم تجربی و اعتقادهای دینی را به هم نیامیخته است.

محتوای کتاب برای درسی با عنوان «اختلالات تکلمی و گفتاردرمانی» هم‌خوان و مناسب است و به ازای سه واحد درسی کافی است. ولی با توجه به ساختار جدید راهنمای تشخیصی آماری و اختلال‌های روانی و چنان که یاد شد، نیاز به توجه به طبقه‌بندی‌ها و ساختارهای دیگر از جمله طبقه‌بندی بین‌المللی عملکرد ناتوانی و سلامت^۱ سازمان بهداشت جهانی، می‌توان بخش‌های دیگری برای آشنایی دانشجویان با منابع دیگر به کتاب افزود.

اصطلاحات و تعابیر علمی مورد استفاده زنده‌یاد پریخ دادستان و همکار ایشان محمود منصور که کمابیش همه‌جا به توافق به کار رفته است، هرچند مقبول برخی متخصصان و مترجمان کشور نیست، پایگاه سستی ندارد و نام‌برندگان برای هر گزینش خویش استدلال منطقی دارند. تلاش نویسندگان یادشده بر آن بوده که تا حد امکان برای همه اصطلاحات حوزه فعالیت خویش، واژه مناسبی برگزینند که به لحاظ زبانی، دستوری و لغوی و گاه پیشینه کاربرد آن قابل‌اتکا باشد؛ هرچند بنا را بر واژه‌های فارسی سره گذاشته‌اند (مانند درون‌سازی و برون‌سازی یا پسخوراند). نویسندگان در صورت نیاز از واژه‌های عربی‌تبار روی‌گردان نبوده‌اند، چنان‌که از توحید یافتگی به معنای انسجام و تمامیت یک خصیصه در دستگاه روانی فرد به‌وفور استفاده کرده‌اند. آنها مجموعه اصطلاحات مختار خویش را در واژه‌نامه توصیفی خود به طور کامل معرفی کرده‌اند و در همه کتاب‌های خود به کار برده‌اند و در هر کتاب نیز اصطلاحات به‌کاررفته را با معادل انگلیسی یا فرانسوی آن ذکر کرده‌اند. آشنایی با ادبیات و شیوه نوشتار ایشان دشوار نیست و خواندن و درک آثاری که تاکنون به چاپ رسیده، خللی نداشته است. روشن است که ممکن

1. International Classification of Functions of disability and health (ICF)

است در مجموعه اصطلاحات ایشان خطایی باشد یا گاهی معادلی دیگر از مترجمی دیگر مناسب‌تر باشد؛ ولی این به معنای بی‌اعتباری مجاهدت این دو بزرگوار در دهه‌های متمادی فعالیت علمی‌شان نیست.

۳. ارزشیابی کلی و پیشنهادها

کتاب «اختلال‌های زبان، روش‌های تشخیص و بازپروری» تألیف زنده‌یاد پریخ دادستان، منبعی غنی، معتبر و مستند است که برای دانشجویان دوره‌های مختلف تحصیلی در رشته‌های روان‌شناسی، کودکان استثنایی و گفتاردرمانی کاربرد دارد. این کتاب، ورودی به مبحث اختلال‌های زبان است و بدیهی است که برای غور در موضوع و فراگیری عملی روش‌های درمانی نیاز به منابع گسترده‌تر و دقیق‌تری در هر دیدگاه و الگوی تشخیصی و درمانی است. این منابع امروزه به طور عمده و روزافزون به زبان انگلیسی در دسترس است. نیاز است که به‌ویژه الگوهای درمانی با متناسب‌سازی با ماهیت زبان و گفتار فارسی به زبان فارسی نوشته و منتشر شود.